

конкуренції, коли зростає кількість учасників світогосподарських зв'язків, які не мають визначеної державної належності.

Глобальні процеси загострюють конкурентну боротьбу, формують ґрунт для маніпулювання величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн з низькими і середніми прибутками. Для захисту зовнішньоекономічної діяльності від світових кризових шоків потрібно, насамперед, за кошти державного бюджету створити резервний фонд захисту імпорту стратегічних товарів. В Україні до товарів (критичного асортименту) належать пально-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин.

Запропоновано, зокрема, на 1 % девальвації національної валюти збільшувати суму зазначеного вище резервного фонду на 0,9 %.

У разі посиленого розмежування співтовариства на центр і периферію, яка є об'єктом глобалізаційних процесів, з'являється небезпека сповзання із напівпериферійної зони в глибоку периферію. А оскільки сьогодні вже, за своєю сутністю, порушена монополія центру на прийняття рішень, то головним є не допущення скочування в іншу крайність, а відшукування цивілізованих форм взаємодії центру і периферії.

Отже, на цьому етапі глобалізації потрібна сильна держава, яка може забезпечити порядок, соціальну справедливість і захистити національні інтереси країни у світі.

Економічної безпеки України можна досягти за умови економічної рівноваги у державі. Рівновагою вважається таке становище населення країни, за якого забезпечується його нормальні умови буття і праці. А це залежить від наявності достатньої кількості основних ресурсів, сталості фінансово-кредитної і грошової системи, дієвості правоохоронної системи, готовності війська до захисту держави, надійності й ефективності системи самоврядування та державного управління.

Економічна нестабільність зумовлює порушення економічної рівноваги, а це може спричинити втрату суверенності або державності.

Рівень економічної безпеки можна знизити, якщо послабити залежність економіки від зовнішньоекономічних чинників. Для України така залежність виє передусім, у потребі ввезення головної частки енергоносіїв із Російської Федерації і в труднощах налагодження дієвих зв'язків із альтернативними постачальниками, особливо нафти і газу.

Який найбільш реальний можливий сценарій подальшої глобалізації на захід від України? Тут по осі Балто-Чорномор'я складеться об'єднана Європа. Вона, очевидно, буде представлена єдиними міжнародними організаціями в різних аспектах і вимірах. В економічному вимірі – це буде ЄС, у військовому – НАТО, у політичному – Європарламент. На той час уже функціонуватиме всюди єдина європейська валюта – Євро.

У цьому періоді відносини між Україною і Польщею повинні перейти в площину рівноправного партнерства і системної співпраці. Україно-польське співробітництво повинно сприяти формуванню інтегральної системи Північ-Південь, Захід-Схід.

Оскільки Польща сьогодні є елементом НАТО, то співпрацю між нашими країнами у військовій сфері можна розглядати як співробітництво зі структурами НАТО.

Доцільно зняти всі перепони в україно-польських економічних відносинах. Ідеться про створення спільних банків, спільних підприємств, спільної транспортної інфраструктури і прикордонних зон вільної торгівлі, єдиних систем співпраці на рівні муніципалітетів тощо.

Водночас як би не розвивалась ситуація в Росії, Україні треба посилити східний кордон. А ситуація у цій країні буде або демократичною, або тоталітарною. В разі повернення на шлях диктатури Росія має шанс загасити полум'я міжетнічних воєн, передусім, на Кавказі. Однак, тоді прагнутиме експансії. В цій ситуації нам потрібні нормальні у світовому розумінні кордони на сході і на півночі, а крім кордонів – членство в НАТО.

Якщо ситуація в Росії повернеться в бік демократичного розвитку, то кавказький казан кипітиме десятиліттями, і, отже, біженці будуть перетинати незахищені кордони сходу й півночі України так, як це роблять нині. А це означає, що кордон в усіх випадках потрібно облаштовувати за європейськими стандартами.

Література

1. **Безпека** економічних трансформацій. Під ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІ СД: "Альтер-прес", 2000.
2. **Zabielski Kazimierz.** Finanse Miendzynarodowe. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1999.
3. **Ruminski Michal.** Wolnosc przeplywu kapitalu we Wspolnocie Europejskiej. Wydawnictwo INFOR Warszawa 2000.
4. **Олексі Юзеф.** Польща в Європейській політиці напередодні ХХІ століття// Економічний часопис – 2000, 9.
5. **Яковець Ю.** Глобальні тенденції соціокультурної динаміки і перспективи взаємодії цивілізації у ХХІ ст.// Економіка України. 2000, № 3.

УДК: 334.722:330.342.14 (477)

Проф. С.К. Реверчук, д-р екон. наук –
Львівський НУ ім. Ів. Франка

БІЗНЕСМОЛОГІЯ: РІЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО МАЛОГО БІЗНЕСУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ФЕДЕРАЛЬНОЇ ЗЕМЛІ БАВАРІЇ)

Розглядаються економіко-інституційні чинники розвитку малого бізнесу в регіоні. Зроблено порівняльний аналіз економіко-інституційних умов розвитку малого бізнесу на Львівщині та Федеральній землі Баварії. Акцентується увага на необхідності використання баварського досвіду щодо підтримки малих підприємств у Львівському регіоні.

Ключові слова: бізнесмологія, економіко-інституційні чинники, підтримка малих підприємств, міттельштанд.

Prof. Dr. S.K. Reverchuk – Ivan Franko NU of Lviv

Businessmology: the role and the meaning of economic and institutional factor in the development of regional small business (on the example of Iviv region and Federal Land Bavaria)

In the article is considered institutional factors of small business development in the region. The author analyses institutional conditions of small business development in the Lviv region and in the Federal Land Bavaria. The author concentrates attention on institutional necessity of using Bavaria's sexperience of small business development assistance in the Lviv region.

Key words: businessmology, business, development assistance, small business, mitshstand.

Малий бізнес, як і саму науку про нього – бізнесмологію, – можна зачислити до вічноактуальних тем, оскільки він завжди перебуває у епіцентрі економічних, соціальних, науково-технічних і політичних змін незалежно від характеру ринкової системи. Однак, саме в ринковій системі постіндустріальний малий бізнес виявив свої могутні внутрішні сили, які дрімали в надрах економіки епох дикості та варварства. Гасло німецького вченого Е. Шумахера: "Мале – це прекрасно!" – висунуте у 70-ті рр. XX ст., загалом вдало відображає сучасний погляд економічної думки на проблему малого бізнесу.

Окремої та особливої уваги науковців заслуговує вивчення впливу економіко-інституційних чинників на розвиток малого бізнесу в регіоні, і зокрема на прикладі Львівщини і Баварії.

Львівська область географічно і культурно розташована поблизу багатьох країн Східної і Центральної Європи, є досить багатим промисловим та сільськогосподарським регіоном. Регіон має значні запаси природних ресурсів, серед яких вугілля, нафта, газ, бітум, сірка, торф, вуглекислий калій (поташ), кам'яна сіль, сировина для виробництва високоякісних будівельних матеріалів. Кількість малих підприємств регіону повільно, але зростає, швидко розвивається сфера послуг. За останні роки значно зросли обсяги імпорту та експорту, торговельний баланс регіону має позитивне сальдо. Сюди імпортуються: нафта і нафтопродукти, транспортні засоби і електронне устаткування. Велику частину імпорту становлять російські товари, товари з Польщі, Німеччини, Голландії, США та Австрії. Основними статтями експорту регіону є транспортні засоби та запчастини до них, алкогольні та безалкогольні напої, комплектуючі до ядерних реакторів, текстильні вироби та електронне обладнання. Більша частина продукції експортується у Росію, Німеччину, Польщу, Австрію та Канаду [1].

Область має непогано розвинуту транспортну мережу, високоосвітчені трудові ресурси, розвинені банки і фінансовий ринок. Є досить сприятливі умови для розвитку туризму та організованого відпочинку (Карпатський регіон, заповідник Розточчя, замки у малих містах Львівщини тощо). Всі ці економіко-інституційні особливості відіграють неабияку роль у розвитку малого бізнесу на Львівщині.

Ще у травні 1995 р. була прийнята програма реформування економіки Львівщини, в якій були розроблені концепційні засади розвитку економіки

області на період до 2005 року. Програма визначає основні напрями та переваги реформування економіки, шляхи її реалізації. Втілювались у життя регіональні програми розвитку підприємництва у Львівській області на 1997-1998 рр. і на 1999-2000 рр., що передбачали формування основних принципів державної підтримки, визначення регіональних та галузевих пріоритетів, завершення формування нормативно-правової бази підприємницької діяльності, забезпечення матеріально-технічних передумов розвитку та формування системи фінансово-організаційної підтримки, розробка регіональної системи інформаційного забезпечення підприємництва.

Обласна державна адміністрація зацікавлена у залученні малих підприємств до розвитку пріоритетних напрямів виробничої діяльності (туризм, переробка сільськогосподарської продукції, торгівля), які при стосовно невеликих вкладеннях можуть дати достатньо швидкий максимальний ефект. В даний час завершується розробка регіональних програм розвитку цих галузей, і підключення підприємств Львівщини до їхньої реалізації могло б дати значний економічний ефект.

Нині одним з найважливіших продуктів людської діяльності є інформація. В той же час, величезна кількість комерційної, технічної, ділової інформації не знаходить жодного конкретного застосування. Ділові контакти зі східноукраїнськими областями, скажімо, із Харківщиною, польськими воєводствами, містами-побратимами Фрайбургом (Німеччина), Рочдейлом (Великобританія), Жешувом (Польща) практично мало розвиваються через те, що інформація про ці контакти не доходить до широкого загалу львівських підприємців.

В Україні діє багато різноманітних міжнародних фондів, а деякі з них мають представників безпосередньо у Львові, які готові подавати допомогу на певних засадах українським підприємцям, але, знову ж таки, абсолютна більшість наших підприємців про існування таких фондів навіть не знає. Це означає, що на Львівщині необхідне створення центру ділової інформації, функції котрого полягали би в акумулюванні подібної інформації та доведенні її різноманітними шляхами до широкого загалу підприємців.

У той же час, намагаючись побудувати ринкові відносини в економіці, стимулюючи створення конкурентного середовища, ми чомусь забули, що західні держави, перш за все, турбуються про національного виробника і, передусім, створюють для нього оптимальні умови господарювання за допомогою системи неприхованого державного протекціонізму.

Звичайно, захистити національний ринок законодавчо можливо тільки на загальнодержавному рівні. Для цього в державі є такий відповідний інструментарій, як ставки ввізного мита, акциз, механізм заборони ввезення певних груп товарів тощо. Але, крім загальнодержавної політики, є ще реальна господарська практика на місцях, яка нерідко спрямована на дискримінацію вітчизняного і товаровиробника, і продавця.

Баварія географічно чимось схожа на Львівщину. Скажімо тим, що має приблизно такий самий клімат, а головне гори – Альпи. Гори, до речі, дуже важливий чинник для розвитку туризму в обох регіонах. Крім того, у

Баварії є чудові заповідники і національний парк. Дуже розвинені маленькі і середні міста. В цьому сприятливому середовищі потужно розвивається і сектор малого бізнесу, і не в останню чергу завдяки цілеспрямованій і продуманій підтримці земельного уряду Баварії та законам Баварського парламенту про підтримку малого бізнесу.

У Баварії 8 жовтня 1974 року було прийнято Закон Баварії "Про підтримку малих та середніх підприємств", який був доповнений 12 липня 1986 року [2, ст. 58-59]. Метою даного Закону було забезпечити розвиток малих і середніх підприємств та сектора вільних професій і їхньої вагомості ролі в соціально-орієнтованій ринковій економіці, а також полегшити створення нових підприємств.

Заходи підтримки повинні сприяти збільшенню виробничих потужностей і конкурентоспроможності підприємств, а також полегшенню їх пристосування до економічних і технологічних змін. Програми сприяння покликані, перш за все, підтримати власну ініціативу, і зокрема всі можливі форми самодопомоги.

В законі передбачено такі види заходів підтримки малого бізнесу:

- заходи щодо підвищення фахової кваліфікації підприємців, одноосібників і працівників. Сюди включається як надання освіти, так і підвищення кваліфікації; консультації з економічних та технічних питань; співпраця між підприємствами; сприяння отриманню ділової інформації, її розробці і поширенню; підтримка прикладних досліджень та технічних розробок;
- заходи щодо покращення капіталоозброєності малих та середніх підприємств передбачають допомогу для заснування підприємства, для підвищення економічної сили і конкурентоспроможності (напр., завдяки раціоналізації, модернізації, розширенню виробництва) у вигляді позик, субсидій, пільгових кредитів, надання сприяння по лінії створення Спілок гарантування кредитів та Спілок участі у капіталі;
- заходи щодо підтримки сектора вільних професій. Для цього підтримуються різні професійні об'єднання і організації, палати (напр. ремісників чи страховиків);
- заходи щодо підтримки досліджень в сфері малого підприємництва, а також допомога в організації і участі у виставках і ярмарках.

Крім того, уряд Баварії щонайменше кожних чотири роки повинен звітуватись перед парламентом цієї федеральної землі про стан розвитку малих і середніх підприємств та сектора вільних професій. В рамках цього закону не передбачена підтримка сільського і лісового господарства, для їх підтримки діють інші закони.

Закон "Про підтримку малих і середніх підприємств" не втратив своєї актуальності через 17 років свого існування. Він став тим фундаментом, на якому базується вся політика підтримки малого бізнесу в Баварії. Неможливо зараз назвати всі програми сприяння яких було багато, але можна впевнено стверджувати, що саме з його допомогою було забезпечено конкурентоспроможність баварського "міттельштанду" і можливості його подальшого прискореного розвитку.

З точки зору уряду "міттельштанд" залишається надійним оплотом вільного демократичного суспільства. Порівняно з іншими економічними сис-

темами виявилось, що соціально-орієнтована ринкова економіка являє собою родючий ґрунт для "міттельштанду". І навпаки, ця економічна система багато в чому завдячує і черпає сили з "міттельштанду".

Політика підтримки малого бізнесу, отже, робить свій внесок до розвитку плюралістичного суспільного ладу і до збереження стабільності в суспільстві. Ця політика мостить всій баварській економіці шлях у майбутнє, а не тільки малому бізнесу. В наш час вона повинна проводитись навіть ще активніше. Для того, щоб допомогти "міттельштанду" пристосуватись до глобалізації економіки, до зміни економічних і політичних структур та забезпечити в майбутньому їхню конкурентоспроможність.

Можна зробити деякі кількісні та якісні порівняння щодо розвитку малого бізнесу у Львівській області та Баварії. У Федеральній землі Баварії на 1000 чол. населення припадає 40 малих підприємств, а у Львівській області – 4. Середній обіг одного баварського малого підприємства майже у 8 разів більший, ніж обіг одного Львівського малого підприємства.

В Баварії, як і у всій ФРН, на відміну від Львівщини, дуже активну участь у формуванні політики сприяння малим і середнім підприємствам беруть політичні партії і спеціальні комісії при партіях. Наприклад, Комісія з питань економіки і "міттельштанду" блоку партій ХДС/ХСС у 1998 р. підготувала на розгляд 14 законодавчого періоду Бундестагу 10 пунктів – вимог "міттельштанду" щодо покращення умов його розвитку [3, ст. 10]:

- зменшення податкового тягаря для покращення конкурентоспроможності, інвестиційної і інноваційної діяльності "міттельштанду";
- зменшення додаткових витрат на зарплату. Соціальне забезпечення дуже збільшує витрати на зарплату, що є причиною нижчої конкурентоспроможності німецьких товарів за кордоном, з одного боку, а з іншого – причиною існування тіньової економіки, робіт "на чорно", що перешкоджає створенню нових робочих місць;
- зменшення державної частки у сукупній вартості всіх вироблених в країні товарів і наданих послуг. Ця частка становила у 1989 р. 45,8 %, а у 1995 – 51,5 %. У 2000 р. заплановано досягти зменшення до 46 %, а в подальшому – до 40 %;
- зменшення бюрократії;
- сприяння індивідуальним підприємствам. Програми підтримки мають бути прозорі, спрощені і комплексні;
- створення сприятливого клімату для малих та середніх підприємств в рамках Європи. 98 % всіх підприємств належать саме цьому сектору, отже, успіх економічної політики буде залежати від її орієнтованості на "міттельштанд";
- розбудова інфраструктури, передусім, шляхів сполучення, енергопостачання і телекомунікацій. Це є передумовою для того, щоб "міттельштанд" використав свої переваги: гнучкість, мобільність і швидкість;
- реформування тарифної політики на користь зайнятості;
- реформування системи освіти. Школа повинна вчити більше і якісніше. Передусім, у випускників виникають проблеми з німецькою мовою і з математикою. Крім того, відсутні елементарні знання економіки, потрібно запровадити предмет "економіки" в школі. Треба скоротити кількість років навчання в школі до 12, тим самим пристосуватись до інших європейських

країн. Потрібно прищеплювати школярам такі якості як відповідальність, громадський обов'язок, самостійність, готовність до ризику, мужність і справедливість;

- проведення "політики миттельштанду". Ця політика не повинна бути якоюсь підрозділом економічної політики, якою займається окремий відділ десь в міністерстві економіки. Вона повинна бути самостійною політикою і кожен законопроект в будь-якій галузі має бути перевірений на його вплив на "миттельштанд", бо в кінцевому результаті все відбивається на ньому.

"Дорогу продуктивності! Менше держави! Більше приватної ініціативи! Більше відповідальності!", – так коротко можна визначити девіз німецького "миттельштанду" сьогодні.

Отже, Львівщині вкрай необхідна послідовна політика підтримки малого бізнесу. Повинен бути розроблений повний комплекс програм з усіх питань розвитку малих і середніх підприємств – від допомоги і всілякому сприянню у їх створенні, через кредитну, інвестиційну, інформаційну, консультаційну та іншу підтримку, аж до цільових програм підтримки підприємств пріоритетних галузей економіки, сприяння створенню об'єднань, спілок, організацій самопомогі. Баварія в цьому відношенні може слугувати прикладом для Львівської області та й для всієї України, а, крім того, може надати кваліфіковану підтримку і консультацію з усіх питань розвитку і сприяння малому бізнесу.

Література

1. Аналітичні матеріали надано Львівським управлінням статистики.
2. *Mittelständische Unternehmen – Säulen der bayerischen Wirtschaft.* – Bayerisches Staatsministerium für Wirtschaft, Verkehr und Technologie, München, Juli 1995. – 62 S.
3. *Eckpunkte der Wirtschafts- und Sozialpolitik: 10 Forderungen des Mittelstands für die 14. Legislaturperiode des Deutschen Bundestages.* – Mittelstands- und Wirtschaftsvereinigung der CDU/CSU, 1998. – S.10.

УДК 330.342

Докторант Б.В. Кульчицький, канд. екон. наук –
Львівський НУ ім. Ів. Франка

ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ У ЗАРУБІЖНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ТЕОРІЇ

Досліджується економічна система суспільства як наукова категорія. Аналізуються пріоритетні концепції зарубіжних учених щодо її трактування.

Ключові слова: економічна система суспільства, наукова категорія, системний підхід.

Assoc. Prof. Dr. B.V. Kul'chyts'kyi – Ivan Franko NU of Lviv

Economic system of society as a scientific category: peculiarities of discourse in foreign economic theory

This article considers the economic system of society and analyses the main conceptions of foreign scientists as to its treatment.

Key words: economic system of society, scientific category, system approach, complex system.

Категорія "економічна система суспільства" широко використовується у сучасній економічній науці та інших науках про суспільство. Проте у її трактуванні відсутня єдність поглядів. Як справедливо наголошує відомий український учений, засновник львівської школи економічних систем Г. Башнянин, значний внесок до вирішення цієї важливої методологічної проблеми зробили чимало відомих зарубіжних дослідників [2]. Так, видатний економіст ХХ ст. Дж. Гелбрейт зазначав, що економічною системою є система, "...яка виробляє продукти харчування, переробляє, упаковує і розподіляє їх, виробляє тканину і виготовляє одяг, будує будинки, обставляє їх меблями, надає послуги в галузі освіти та медицини, забезпечує законність і порядок, організовує національну оборону..." [3].

Сучасні економісти П. Грегорі та Р. Стюарт, намагаючись відповісти на питання про зміст економічної системи суспільства, пишуть: "Економічна система є набором механізмів та інституцій для прийняття та виконання рішень стосовно виробництва, доходів і споживання на даній території" [12]. Як бачимо, у такому підході наголошується на необхідності певних інституцій для виконання відповідних економічних рішень, а також додається територіальна ознака, що, правда, як слушно зауважує І. Грабинський, без потрібного уточнення [4].

Економічна система має, як ми зазначали вище, значний вплив на суспільство. При цьому, на думку М. Мендозі і В. Наполі, цей вплив настільки істотний, що навіть визначає структуру і значущість інших його підсистем. З цього випливає, що результати трансформації власне економічної системи всебічно позначаються на суспільній трансформації і подальшому функціонуванні суспільства [15]. Від себе додамо, що ця концепція відводить економічній системі роль суспільної "підсистеми".

Будь-яке суспільство об'єктивно нашоується на проблему підтримки життєдіяльності у середовищі свого існування. При цьому основною проблемою, як відомо, є обмеженість ресурсів щодо людських потреб. Тому кожне суспільство повинно вирішувати, як залучити, розмістити ресурси так, щоб максимально задовольнити ці потреби і водночас, як створити таку економічну структуру, яка б виконувала ці функції. Міркуючи за такою логічною схемою, П. Семюелсон і В. Нордгауз виводять свою наукову дефініцію: "Економічна система це своєрідний механізм, за допомогою якого вирішуються основні проблеми, пов'язані із задоволенням людських потреб в умовах обмеженості ресурсів: що виробляти? як? для кого?" [7].

Цікаве і досить конструктивне, на наш погляд, визначення економічної системи суспільства пропонує Ф. Прайор. Він вважає, що "економічна система складається з тих частин політичних, соціальних та економічних інституцій, організацій, законів, норм, правил і переконань, що взаємодіють безпосередньо чи опосередковано, впливаючи на споживання, розподіл, обмін і виробництво (що виробляти, скільки виробляти і як виробляти)" [16]. Як випливає з цих слів, автор трактує економічну систему суспільства значно ши-